

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Viking,
 Härad: Uppvidinge, m. f. Adress: Furåkra, Kråksmåla.
 Socken: Ålgårds, m. f. Berättat av: Carl Viking, m. f.
 Uppteckningsår: 1941. Född år 1874 i Ålgårds socken.

fortsättning Nr. 7400.

Uppteckningen Berör våra insjö-
 fiskar, deras lekstider och gamla
Fiskmestoder. m. m.

Teckningar
 s. 26-29.

Vol: 1.Sidor: 1-25.Särskilt 4 Blad teckningar.

Isäddan.

s. 1-16.

Mörten.

s. 16-23.

Åbboren.

s. 24-25.

Teckningar

s. 26-29

Skriv endast på denna sida!

1.) Utan vetenskap om de Häglärdes å-
sikter rörande deras tankesätt om
våra insjöfiskar; går jag att upp-
teckna fädernas och minna rön i
beväpnade. Jag vill härmed endast
lata kamrater till kännedom om
huru vi allmogefolk i socknarna
Stigbytt och Kråksmåla tänka om
våra insjöfiskars levnad och fort-
plantning samt redogöra för de
gammaltida fångstättene och beläsa
liknande med teckningar de gamla
Fiskebuden.

1.) Gräddan. Senna långsträckt fisk,
som vi och känna till även i Skåne-
na; är förvisso våra sötvattnens
"Haj," ty han är mycket glupps och
rolig. Han kan nå en väldig

L.)

ACC. N.R. M. 7399 : 2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

storlek. Där har fångats någon gädda i den stora insjön Blgunden, som väger 15 kilo. Den största gädda jag fångat vägrade 9 kilo, och det dög. Den fångade jag 1908. i Lilla Hensjön, Kråksmålaröden. Gäddan hade nappat på Långrev. Jag hade ej fått bukt på den våldiga fisken. Tänk ej det lurat sig så, att han smuttat om sin kropp 10-12. kraklägger av reven och flera krakar hakat sig in i köttet. Han hade ägan så stora, som en ärska. Gäddans föda består av fiske. Han slukar sin egen avkallma, men bäst tycker han om en fisksort som heter Målb. Sven är han begiven på gula grador, som vi kalla

3.)

ACC. N.R. M. 7399 : 3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Fröar" hos oss. När gäddan fångar sin föda, säger vi att han "har kvalg". Det inkräppar alltid i Ny. På Nedan svullnar gäddans bändkött och hennes skarpa bänder bliwa lösa, då kan han ej fånga sitt rov. Hon hugger alltid rovet tvärs över krappen och swäljer det med huvudet före. Gäddans lektid-(samläggning) infaller i 3. omgång på våren och försammanen. De minsta gäddorna leka först. Då snart ären om våren lossnar och äar och bäckar tager fart, då leker den så kallade "Ylgäddan". Först gå honorna in i vassar, "Risvasar" öpp i bäckar och grundare vatten och lägga sina ägg, som vi kalla "Pam". De vilja gärna

4)

ACC. N.R. M.7399:4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

da vistas i gräs t.ex. å "madas" invid
lurar i vassar och "myrisade vassar"
i sjän, rammen får där fäste. Sär-
för byggde fäderna mera än i nutid
sådan "Risvassar", så det var i på
sjöarna. Man hugges till varje vass
8.-10. långa stänger, som man speth-
sar i rotändan och bär dem upp på
isen, där man tänker bygga. Med
en alus mellanrum hugges man
hårt på isen med en "Yllill" och
sätter en stång stadigt i botten
i varje hål. Sen binder man ett
varu mellan varje stång med vrid-
na björkvidjor även galvacinerad
järntråd erhått gott vidjorna. Stång-
erna böra räcka minst en alm ö-
ver isen. Sen lägger man dessintals

med enbuskar inom stängernas rund-
del. När isen smälter rjörka buskar-
na. När alslövet är stort som "Rätt-
öran" bör man hugga litet alris och
sätta det dit ut och fylla på; och man
bör "risa på" i gamla basar om vint-
rarna, så det blir grönt ris till varje
år. Det skall vara bätt med basar
i sjön. Fiskerikansulenter säga det
är onödigt, men vi struntar snart
i dessa kånjacksqubbar, ty i grun-
den förstår dom rig inte på fiske.
mer än en sugga förstår rig på
en ny pähuslöst. Tro mig den som
vill, obs! men är sjön fattig på vass-
bevärta, långgrunda stränder, så
måste man bygga basar, dess flera,
dess bättre, annars dör fisken ut.

6.)

ACC. NR. M. 7399 : 6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

"Risvase" från våra insjöar se teckning
N° 1. Vi tänka oss under gammal-
tida gäddlek. Obs! Jag har byggt många
varrar=(även kallade risvålar) i min
tid och gör det ännu och jag har i-
aktagit fisklekarna. När så havar-
na lagt sin rom, så kanna
kanfiskarna och falla på rommen
sin "Stöjölke"=(Befruktningssättka
vik som vanlig grädda till utse-
endet. Och sen kläcker äggen=(kan-
nen) av solvärmen. De små fisk-
unglen hava ett gott skydd iris
och gräs under sin första, späda,
livbara. I min ungdom voro våra
sjöar så rika på gädda att 1000-tal
varje vår rimmade opp åt härr och
mossar, så när det sen började torke

så påträffade man matnyttiga gäddor där man minst trodde. Obs! Nu äro våra sjöar så fattiga på gädda, att det gäller importera gäddrygel om det bliver länande med gäddfiske. Vad beror detta på?? Svar: Först att man sänkt. (till en del genom utgrävning tappat bort fiskens livselement vattnet.) Se grunda "Madar" där rammen fick kläckas äro förslagda och odlade. Så är då sjöns djupare vatten kvar, och för det andra har man lytt dumma fiskerikansulenteras råd att icke bygga vassar som ersätta de förslagda grunda re vatten. Rammen får ingen annan plats än det kalla djupet. Utan sol och värme kläcket den ej.

8.)

ACC. N.R. M. 7399 : 8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sen andra gäddiken kalla vi "kväk-
gädd=leken"; ty den försiggår vid
samma tid, som gradorna "kväka"
=(lägga sin rom.) Gamliga säga, "Må
Leker "Frögäddan"=(Frö gul grade.) Ses-
sa gäddor äro medelstora. Sist unge-
fär i slutet av Maj Leker "Löv-gäddan".
När lövet är spätt. Obs! Tidigt eller sen
vår inverkar givetvis på tiden för
alla sorters fisklekar. "Löv-gäddan"
är störst och består i regel av gam-
la, grova, gäddor. Obs! Under själva
leken är gäddan i det högsta för
"Svalg"=(mat) men sen han lekt
om är han väldigt hungrig och
nappas bra på bet och dragun-
der ny. — Fäderna antalade många
gångar, att "Sjöräct"=(Sjungefrun).

ägde stora gäddor, som man ej
borde fänga, ty då gick det fisklären
alltid illa. Dessa gäddor voro sta-
ra, som timmerstöckar. Drottning-
gäddan hade en gullkrana på hos-
ret, men de övriga hade silver-
bjällra som bars å en silverkedja
om halsen. — Läräst ledde mig,
som en underbart däglig flicka.
Hbland var han klädd i silver-
vitt eller ljusblått, samt gick eller
satt i bölgarna. Den till namnet kün-
de gamle ärsångaren "Pelle Rätare" (Läs
i de av mig inköpta appleskrifterna.)
Han hade ett "sjöjungfrus" i krok-
spän, höghultsnakken, kitta på en
sten och med en "gullkam" kam-
ma sitt långa hår, och så hade en

10.)

ACC. N.R. M. 7399:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

väldigt granner sångäst. Ibland ry-
mes han tvätta sina kläder i sjö,
men då är bäst ej försöka sig på
fiske; ty det plär bli en grundlig
storm, slöt "Pelle-Rättare" (Petter Sa-
nielssow.) Emellertid så minnes jag
3. personer, som fångat utau sjöäcks
gäddor, men blott en av dessa pers-
oner lever nu. Han heter gemenligen
"Hjölvar-Svenke" (Edvard Svensson)
abr. Myröla, Skoghult. — $1\frac{1}{2}$ kilometer
från mitt hem ligger en smal, djup,
sjö, som heter "Termlängen" och
nära intill ligger en djup göl, som
vi kalla "Kinnamåla-göl" båda i
Bråksmålasocken. På "Termläng-
en" sökte "Hjölvar-Svenke" och nu döde
Laubler. Emil Karlsson att pulsa en

17.)

ACC. N:R. M. 7399:11.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

midsummaratt. "Vi ville kava en
kok fisk till messammarupen," sa-
de han. Vi pulrade hela maten
till kort före soloppgång, men
fick inte ett liv. Så fick vi se en
kritisk fagel, spor, som en skata,
han flög högt och kvatteade så
det ekade i nejden. "Nu hör du
hur dags det här, sade han till
mig," berättade Emil Karlsson.
Vi beslöt att spraxa i land och
gå hem. - Vid den tiden bodde en
pensionerad sejerant "Pvid Hög-
stedt" i Kråkmåla gästgivar-
gård. Han hade messammar-
aftonskväll lagt Långrev i Kim-
ramåla-Göb; ty på den tiden fick man
fiska pritt i våra orser. De båda kom-

12.)

ACC. NR. M. 7399 : 12

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

panerna sade åt varandra "Vi ska se
ner i gölen & se om Högstedt fått nåt
fisk på sin Långren, då knycker
vi fisken, för han behöves insett lig-
ga här skändligt med sina revar, de
han har den store Bosjö in på dö-
rarna." Sam rodde dit och började
vittja reven. Knappt hadde sam vitt-
jat 1/2 dussin klökar, förrän sam
varseblev en gädda stor, sam en
himmestock. "Titta här viskade
Ovente åt Emil." Det så ut, sam om
den kolosala gäddan varit död,
så sam vältrade in henne i Sven-
tas eka, sam var stört. Men då
började gäddan plinka, och ännu
har väl ingen sett någon gädda bli-
ka. Men vad mer. Fattut börjar

13.)

ACC. N.R. M. 7399:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

koka, som i en sjudande Gryta och
det stormade våldsammt. Vi höll på
att bli i gälen båda två, men ly-
kades omsider vältra gäddan uti
vattnet igen. Skat var det vackert,
och vattnet var spegelblankt. Genom-
våra och slagna rådde vi i land u-
tan att fångat så mycket som en
enda fiskfläc. Vi förstod att vi rå-
kat ut för en av sjöäcks gäddor,
slöt konnib Karlsson. —

En annan liknande historia lyder
så. I Bäckebo socken invid vä-
gen mellan Stafianen Vackerstätt
och gårdarna Ekenäs och Udd-
vallshyttan ligger "Rugöl". Där bod-
de för 30. år sedan nu døde torpa-
ren Nils Karlsson, vanligen kallad för

14.)
"Rugölen" efter torpet "Rugöl" där han
bodde. Såväl torparen, som torpet had-
de fått namn av bemälda göb=(Liten,
djup injä, som å andra orter heter fjörn.)
"Rugölen" (den gamle torparen) var, som
torpare näst fattig. En söndagsmor-
gan följde hans dotter anna som 14 år
gammal med och rodde båten medan
fadren tog upp nätet som han
på lördagskvällen lagt i den
märbelägna "Rugöl". När dam ta-
git upp ett stycke av nätet, så hadda
en väldig gädda fastnat, och det
gladdde torparen, ty nu fick han
mat åt sina hungriga små.
Men då om hans förvåning då
han såg att gäddan om halsen
hade en silverkedja vid vilken

15.)

ACC. N.R. M7399:15.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

var fäst en silverbjällra med underbart vackert ljud. "Rugölen" löste bjällran från gäddan och gav bjällran åt sin dotter, som blev mycket förtjust. Men då visade sig "spärret" över vattnet och sade: gäddan får du behålla, men ge mig bjällran åter!" "Rugölen" nekade till att lämna bjällran, med mindre än att spärret ville ge honom ständigt fiske-lycka. Detta lovade spärret och höll ordet och fick så bjällran och kedjan. "Rugölen" var (utan skämt) en väldig fiskare från den dagen. Han fångade och sålde fisk, så han fick det bra på gamla dagar. Andra kunde knappast få ett "liv".

16.)

ACC. N:R. M. 7399:16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Själva har jag metat i "Rugäl" då jag
var vid Ekenäs-såg och kolade såg-
avfall. Jag fick 100-fals små svarta,
krökryggiga, abbarrar, men någon
gäddla med silverbjällra det såg
jag inte till. —

Mörten. I alla våra orters insjö-
ar finnes mörte, men inte i alla vå-
ra s. k. gölar. Den största mörten
i någon sjö i socknarna Elghult
och Kråksmåla socknar, den finna
vi i Boasjö, som ligger på kyrka-
byns ägavidd i Kråksmåla socken.
Sär har fångats mörtear under hund-
arn så stora att den vägt 1 kilo.
Mäcklasjö på samma ägavidd ha-
er del ligger och på byn Lindshults-
ägor = (utjord) hästbädes. Sär har jag

17)

ACC. N.R. M. 7399:17.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

skaffat mig rätt till krokfiske mot
en avgift av 5. kronor på år. Där fin-
nes gott om grön mört, men också
duktiga abborrar. Jag kan på "ägn"
= (små löjor) skunda på någon abbor-
re, som väger 1. kilo, den är bå-
de granna och goda, blir det blot
sammar, så skall jag väl ha ab-
borre med till och jöfatis, det blir
bättre än 2. hekta rökt i veckan.
Men det var Mörtten jag skulle skri-
va om. Mörtten kalla vi "fittfisk"
enär han har silversvita fjäll. Gamla
stora mörtar ha guldglänsande
fjäll på buken, men på ryggen
öra fjällen märka. Öganen äro
röda. Det skall beta på att Mört-
ten en gång i tiden gråtit så myc-

18.)

ACC. N.R. M. 7399 : 18.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ket att han blivit "Rädögl." Si det
var så att en elak jätte en gång fi-
den stal nyckeln till "Lyckans Ställe"
och kastade den i havet. Så kom
då olyckorna i världen. Men man
funderade på att finna nyckeln
åker; därför inbjöds man alla fiskar
på Lethålas. Mörken fick 3. fundera mark,
för att han skulle leva flitigt. Men, som
vi vet så är havet stort och djup.
Mörken levade tills dom började gråta
och gråta så grundligt att dom ble-
va rädögda, vilket dom och äro i
dag, samt i dag är. Ovs! Men omsider
fann en gammal gädda nyckeln i
en rämma i ett underwattensberg.
Sår hadde den rostet fast så bekän-
ligt, att när han skulle bända loss

19.)

ACC. NR. M. 7399:19.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

nyckeln, så bröt han av underkä-
ken ett litet stycke. Särjör har alla gäst-
dar kortare underkäk än nu. När
vida gäddan lyckades få loss nyc-
keln och åtslämna den, lär man för-
de vara lätt att dämpa. Event. köv-
lare kunna bese bemälda fisker!
Mörken "har ej valq." Han blev av mas-
kar, flugor och virka vattenväxter.
Han nappar gärna då han leker.
Leptiden beror mycket på tidig eller sen
vär, och dessutom olika sjöar. Ju
större insjö desto senare leker han,
fy det dröjer längre innan vattnet
blir oppvarmt i stora sjöar. Jag min-
nes för l. år sedan lekte mörken i för-
ut bemälda "Termälängan" Värfrunafven.
Det var enastående. Oks! Men så var det

20.)

ACC. NR. M. 7399: 20.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

och enastående vackert väder. Jag mäl-
de opp vårfruaften 4 kila rått grånmört.
Men hur är det i dag den 8 mars?
Kusdjup snå och mera faller. Obs!
I regel leker mörtten tiden 12. f. a. m.
7de "Vecke." sv. s. tiden f. a. m. 13de april
f. a. m. 25-te maj. Under Lektiden går
mörtten opp i nyrisade vasar i bo-
tab, först hanarna och lägga ram-
sen kamma hanarna och fjälla
över rammen sin mjälke. Hanar-
na hava långsträcktare kropp och
pläcken känslas skarpa under lek-
tiden. Framåt hösten blir mörtten
fet och grånmört har då ett gott
kött. Till "beke" för gädda och stora
abborrar är mörtt utmärkt. Obs! Fin-
nes åar eller Bäckar, som rinna ut

21.)

ACC. NR. M. 7399:21.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

eller in i sjön så är man viss på att mörken går opp där i stäm under lekene. Ett nödvändigt fiske-don för alla, som idka vinter-fiske i våra insjöar är "Mörkstugan". I den fångar man små mörkar för "bete till Angelkrokarna". Obs! Men sanningsenligt talat, så i vinter och även föregående vinter, har det hos oss varit synnerligen dåligt med "Angeldan". Ty för det första, så hava gäddorna mycket minskat i våra vatten och för det andra har den mycket snån och de övermåttan tjocka isarna utgjort väsentliga hinder. — "Mörkstugan" kan gått tillverkas hemma och bli däbil-

ligare, förutsatt att man känner
konsten hur "Nät bindes." "Stammen"
är av galvaniserad järntråd och
garnet är 6-trådigt Kamullesgarn.
Bottenvidden är omkring 225. centime-
ter och höjden 60. centimeter. Ingång-
arna (gimmanen på vårt uttryck) äro
4. Maskstorleken 20. varu på "Fot." Set
ha vi funnit vara lagom. "Mörk-
stugan" måste förses med mat
innan den sänkes i sjön. Innan
mat är en deg som tillagas på
följande sätt. En bekopp linfrä ka-
klas i 1/2 liter vatten och en krassa
tesked anis tillsättes. Röras med
litet Potatismjöl. Man hugger kål
å isen med en isbill intill en va-
re där mörk brukar hålla till på

23.)

ACC. NR. M. 7399 : 23.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

hösten. "Mörkstugan" förses med ett starkt fämligen långt snöre som fastknytes i öglan vid x. Se teckning N:o 3. "Mörkstugan" sänkes bäst till $\frac{2}{3}$ av vattnets djup; det är bättre än sänka den till botten helt. Man lägger en stör över hålet och binder snöret i stören samt täcker hålet med litet gränis. "Mörkstugan" bör vittjas minst var tredje dag och då fyller man på. Man gör gott resultat om man innan "Mörkstugan" sänkes strös "Mäsk" i hålet, som får gå till botten. Obs! "Mäs" är de urläckade resterna av malt efter bryggd. Det är i lag förbjudet "Mäskning" men hur ofta brottas ej lagen.

24)

ACC. NR. M. 7899 : 24.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Abborren. Den finnes överallt i våra insjöar och gölar. Medellängden är (vi säga 24 centimeter) men givetvis finnes det både större och o-
taligt flera mindre abborrar. Abborren växer sakta, så få denna sak att "När abborren var 12. år gammal var han inte längre än en långfinger hos en vuxen mansperson. Abborren är "Ivalgfisk" och tycker mycket om löja, mindre mörtar, men även daggmaskar. Ols! Jag har synnerligen intresserat mig för denna fisk, och har medat mycket abborrar i mina där och känner till abborrens levnadsförhållande mycket väl. Folk i min omgivning säga, "Viking kan med Tröndam, för

25.)

ACC. N.R. M. 7399:25.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

han metar abborrar så många
han vill ha. Obs! Minnesteckning
Abborre från "Mäcklasjön", se teck-
ning n:o 4! Låt oss nu närmare
betrakta den, visserligen glupska,
men såra abborren. Hans kropp
är starkt hoptryckt från sidor-
na sedd, men avsmalnar mot
huvudet och ännu mer mot fjä-
ken. Fjällen hava givetvis sitt fäst-
e i huden. Som äro små och pitte-
lätta, så abborren är "En hårdfläl-
lad fisk". Fjällen äro starkt över-
smetade med ett segt slem, som
betydligt minskar quidningen
mot vattnet då han simmar.
Örganen äro stora. Några yttre öran
finnes ej, men abborren hör mycket forts.

N:o 7400.

ACC. N:R.

M 7399 : 26.

Landskap:

Småland.

Upptecknat av:

Carl Viking

Härad:

Uppvidinge, m. f.

Adress:

Furåkra, "kråksmåla"

Socken:

Älgåker, m. f.

Berättat av:

Carl Viking, m. f.

Uppteckningsår:

1941.

Född år

1874

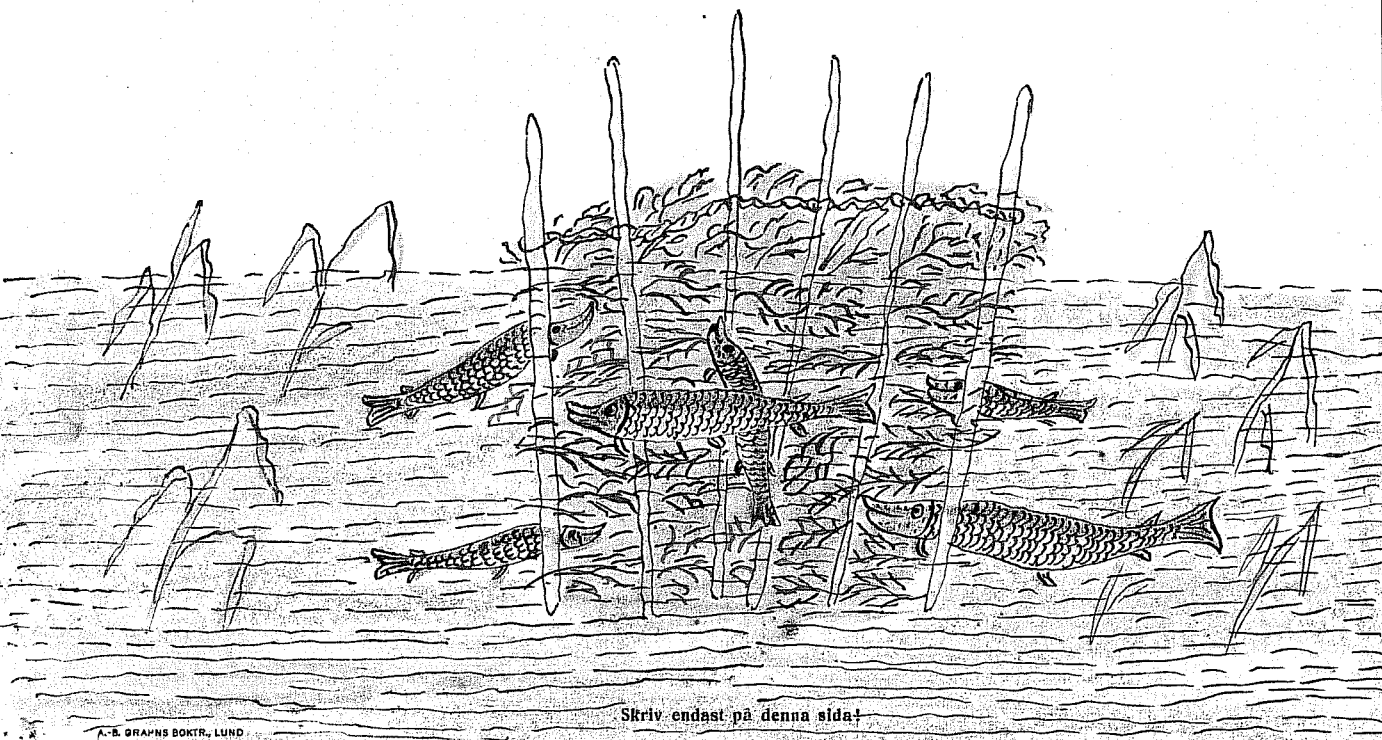
i

Älgåkers socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N: 1, Gammaltida "Vase" under gäddlek.

Motiv från "Kroksjön," Älgåkers socken

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R.

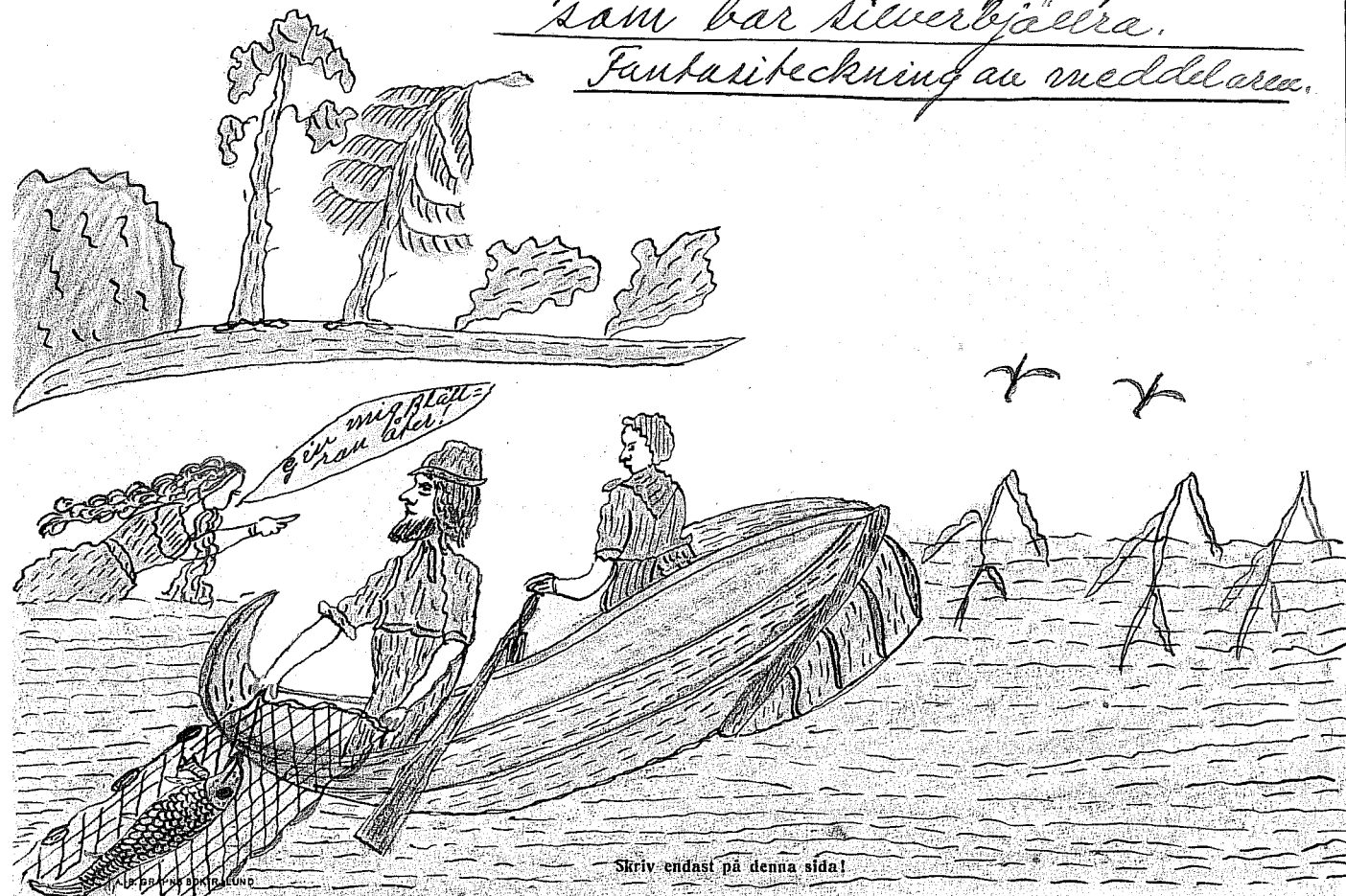
7399:27

Landskap: Småland Upptecknat av: Carl Viking
 Härad: Handbörds Adress: Turåkra, "Kråksmåla"
 Socken: Bräckebo Berättat av: "Rugöla-Nisse"
 Uppteckningsår: 1947 Född år 1832 i Bräckebo socken

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N° 2. När "Rugöla-Nisse" fångat gäddan,
som bar silverbjärra.

Fantasiteckning av meddelaren.

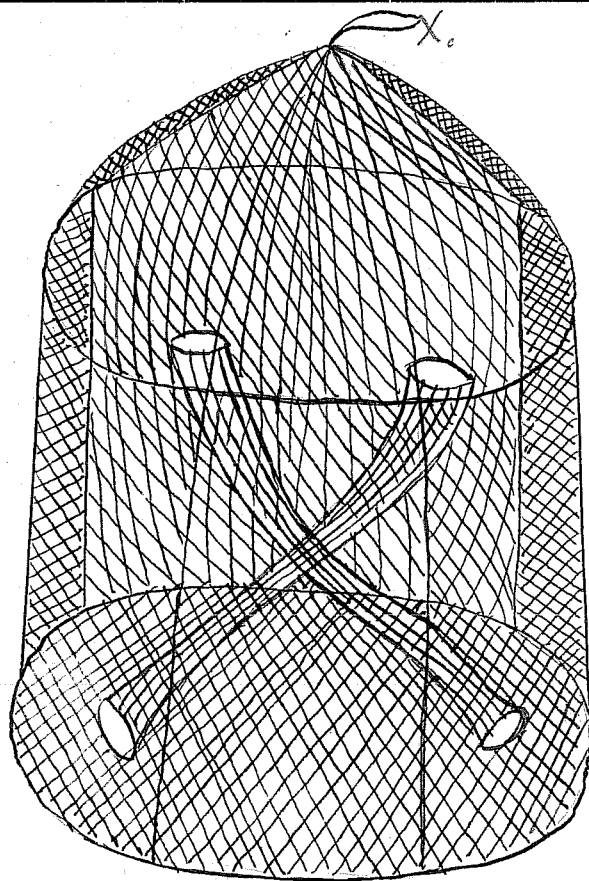
Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R.

M 7399:28

Landskap: Småland. Upptecknat av: Carl Viking
 Härad: Uppvidinge, m. f. Adress: Turikra, = Kråkesmåla,
 Socken: Ålgård, m. f. Berättat av: Carl Viking m. f.
 Uppteckningsår: 1941. Född år 1874. i Ålgårds socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

N:o 3. A. K. "Mörtskupa" av guld-
 nerad järntråd och G = krådig
 Ramnabogen. Motiv från Turikra.

Skriv endast på denna sida!

ACC. NR.

M 7399

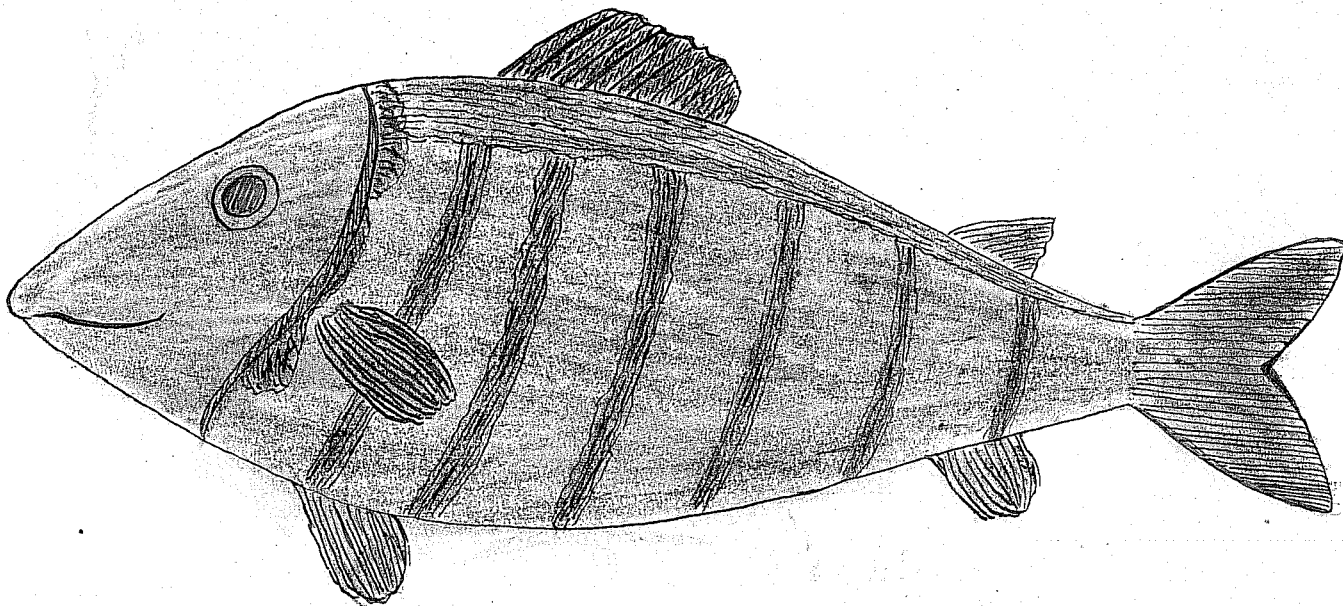
: 29

Landskap: Småland, Upptecknat av: Carl Viking,
Härad: Uppvidinge, m. f. Adress: Turåkra, Kråksmåla,
Socken: Hghult, m. f. Berättat av: Carl Viking, m. f.
Uppteckningsår: 1941. Född år 1874. i Hghults socken.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Nº 4. Abborre från "Mäcklassjön."

Kråksmålasocken.

Skriv endast på denna sida!